

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ВИХОВНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ»**

Виконала здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO2-M22z групи (заочна форма навчання)
спеціальності 013 Початкова освіта
Уляшкевич Тетяна

Керівник: **Ковальчук О. В.**,
старший викладач кафедри теорії
та методик початкової освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент: **Пукас І. Л.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	7
1.1. Сутність та співвідношення понять «соціалізація», «соціальна компетенція», «соціальна компетентність».....	7
1.2. Структура та зміст соціальної компетентності молодшого школяра....	15
1.3. Педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів.....	23
Висновки до першого розділу.....	32
РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	33
2.1. Діагностика рівня розвитку соціальної компетентності молодших школярів.....	33
2.2. Методика формування соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності.....	45
2.3. Діагностика ефективності педагогічних умов розвитку соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності.....	51
Висновки до другого розділу.....	58
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61

ВСТУП

Реформування українського суспільства вимагало змін у змісті, формах та методах організації освітнього процесу у закладі загальної середньої освіти, переоцінки результатів її функціонування. Найважливішим аспектом виховання дитини є створення умов для засвоєння нею соціальних навичок та ролей, розвитку культури соціальної поведінки з урахуванням динаміки соціально-економічних змін у суспільстві. Тому в основі сучасної системи початкової освіти лежить Концепція нової української школи, яка ґрунтується на компетентнісному підході, що передбачає «...різнобічний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності [41]. Виходячи з цих положень, в науці та в практиці, під якістю навчання та виховання розуміють кінцевий результат – компетентність школяра. Державний стандарт початкової освіти регламентує нові вимоги до загальних результатів навчання здобувачів освіти, які є основою для їх подальшого навчання на наступних рівнях загальної середньої освіти. Початкова школа має створити оптимальні передумови на формування соціального потенціалу школяра, шляхом розвитку соціальної компетентності, сформувати соціально компетентну особистість, яка вміє застосовувати свої знання практично. Проте слід врахувати, що формування соціальної компетентності потребує організованого педагогічного середовища. Можливість та необхідність педагогічного супроводу розвитку соціальних компетенцій в учнів об'єктивно зумовлена тривалим періодом включеності дитини у функціонування освіти як соціального інституту, перебуванням у відповідних виховних організаціях.

Початкова школа, як обов'язковий ступінь загальної середньої освіти, покликана зробити істотний внесок у процес формування основ соціальної компетентності молодшого школяра, тому що саме в цей віковий період

відбувається ціла низка особистісних перетворень, необхідних для становлення особистості молодшого школяра.

У вітчизняній і зарубіжній загальній психолого-педагогічній літературі представлено чимало досліджень, присвячених класифікації компетентностей (Л. Алексеєва, Е. Зеєр, Н. Кузьміна, А. Мудрик, Л. Петровська, Д. Равен, Л. Сохань та ін.). Структура, компоненти й особливості формування соціальної компетентності молодших школярів розглянуто в працях О. Галакової, С. Данилейко, І. Маслової, О. Ніколаєску, О. Юрченко та ін. У наукових публікаціях В. Березан, М. Гончарової-Горянської, В. Коваленко, Л. Лепіхової, С. Литвиненко досліджено різні аспекти соціально-педагогічної роботи зі школярам

Проблеми розвитку соціальної компетентності торкаються сучасних дисертаційних досліджень Д. Губаревої (Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами проєктної діяльності), І. Сидорук (Теорія і методика формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки), М. Федоруца (Соціально-педагогічні умови формування соціальної компетентності старшокласників засобами неформальної освіти), Т. Гладун (Розвиток соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в умовах інклюзивної освіти), В. Коваленко (Використання web-орієнтованих і мультимедійних технологій у формуванні соціальної компетентності молодших школярів).

Таким чином, аналіз наукової літератури з окресленої проблеми дозволив нам сформулювати мету, об'єкт, предмет дослідження та розробити завдання магістерської роботи.

Об'єкт дослідження – процес формування соціальної компетентності молодших школярів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів під час позаурочної діяльності.

Мета дослідження – розробити та апробувати педагогічні умови, що сприяють формуванню соціальної компетентності у молодшого школяра під час позаурочної діяльності.

Для досягнення мети нам необхідно вирішити такі **завдання**:

1. Визначити сутність, структуру та зміст соціальної компетентності молодшого школяра.

2. Виявити та обґрунтувати педагогічні умови ефективного розвитку соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності.

3. Провести діагностику стану сформованості соціальної компетентності молодших школярів.

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов щодо розвитку соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності.

Методи дослідження. З метою отримання обґрунтованих висновків було використано комплекс методів: 1) теоретичні: аналіз наукової, навчально-методичної та допоміжної літератури щодо проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів; вивчення нормативно-правової бази щодо розв'язання проблеми формування соціальної компетентності молодших школярів), систематизації й узагальнення (для до визначення змістової сутності понять «соціалізація», «компетентність», «соціальна компетентність»); 2) емпіричні: спостереження, опитування (анкетування, тестування, бесіди); педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи) – з метою отримання фактичних даних щодо стану досліджуваної проблеми, визначення критеріїв і рівнів розвитку соціальної компетентності молодших школярів.

Практичне значення результатів дослідження полягає розробці й упровадженні в освітній процес закладів загальної середньої освіти педагогічних умов формування соціальної компетентності молодших школярів. Результати дослідження можуть бути використані в підготовці

методичних рекомендацій для педагогічних працівників ЗЗСО, представників батьківської спільноти.

Апробація результатів дослідження. Результати магістерського дослідження висвітлено під час доповідей та виступів на науково-практичних конференціях.

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2022-2023 рр.).

Публікації. Результати дослідження відображено у статті: «Методичні засади формування соціальної компетентності молодших школярів» (2023 р.).

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Формування соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності є актуальною проблемою, оскільки сучасний заклад загальної середньої освіти має стати місцем, де дитина отримує можливість набути широкого соціально-практичного самостійного контакту з найбільш значущими та близькими для її розвитку сферами життя. Накопичення дитиною під керівництвом дорослого цінного соціального досвіду — ось шлях, який сприяє, по-перше, розкриттю вікового потенціалу дитини, по-друге, успішному вступу до дорослого життя.

Відповідно до мети нашого дослідження – розробити та апробувати педагогічні умови, що сприяють формуванню соціальної компетентності у молодшого школяра під час позаурочної діяльності перед нами були поставлені наступні **завдання**:

1. Визначити сутність, структуру та зміст соціальної компетентності молодшого школяра.

2. Виявити та обґрунтувати психолого-педагогічні умови ефективного розвитку соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності.

3. Провести діагностику стану формування соціальної компетентності молодших школярів.

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов щодо розвитку соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності.

Відповідно до першого завдання дослідження визначити сутність, структуру та зміст соціальної компетентності молодшого школяра нами було обґрунтовано сутність та співвідношення категорій «соціалізація», «соціальна компетенція», «соціальна компетентність».

Відповідно до другого завдання, ми виявили та обґрунтували психолого-педагогічні умови ефективного розвитку соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності. Однією з важливих умов формування

соціальної компетентності ми вважаємо формування в дитини знань про способи поведінки та взаємодії дитини у суспільстві. Молодшого школяра необхідно знайомити з традиціями, що існують у школі, місті, селі, правилами поведінки, нормами взаємодії з однолітками та дорослими у різних життєвих ситуаціях. Цю роботу не можна обмежити разовими заходами.

Відповідно до третього завдання, провести діагностику стану формування соціальної компетентності молодших школярів ми провели дослідно-експериментальну роботу з формування соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності. Для виявлення рівня соціальної компетентності ви скористалися тестом «Оцінка рівня комунікабельності» методика В.Ф. Рахівського. Також нами було проведено діагностування на виявлення рівня співробітництва у дитячому колективі за допомогою тесту «Рівень співробітництва у дитячому колективі».

Під час проведення діагностики вихідного рівня соціальної компетентності ми виявили, що соціальна компетентність у молодших школярів перебуває на низькому рівні. У ході формувального етапу експериментальної роботи ми проводили бесіди, класні години, ігри. У класі вдалося створити дружню атмосферу, молодші школярі працювали в колективі, в парах брали активну участь у конкурсах.

Для порівняння формування соціальної компетентності у молодших школярів ми провели повторне тестування. Порівнявши результати, можна дійти висновку, що отримані в процесі контрольного етапу дослідження кількісні та якісні результати свідчать про сформованість соціальної компетентності на високому рівні, підтвердили доцільність та результативність розробленої та застосовуваної нами методики формуючого експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т. Ф. «Я – соціальне» та «Я – індивідуальне» у соціалізації особистості. *Шлях освіти*. 2009. № 4. С. 7-9.
2. Алексеєнко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики. наук. метод. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2007. 152 с.
3. Алхімов Д. В. Організація виховного простору формування лідерських якостей школярів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2013. №4. С. 13-21.
4. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. №9. С. 1–4.
5. Бібік Н. М. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. Київ : Плеяда, 2010. 120 с.
6. Безкоровайна О. Соціальна компетентність старшокласника в контексті особистісно-зорієнтованого підходу. *Нова педагогічна думка*. 2011. № 4. С. 49-53.
7. Бех І. Д. Виховний простір: організаційно-змістові орієнтири. *Гірська школа українських Карпат*. 2013. № 10. С. 3-14.
8. Борбич Н. В. Соціальна компетентність майбутнього фахівця як чинник розвитку його професіоналізму. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія. Педагогічні науки*. Вип. 96. Чернігів : ЧНПУ, 2012. С. 25-27.
9. Борбич Н. Критерії та показники сформованості соціальної компетентності. *Молодь і ринок*. № 9. 2016. С. 79-83.
10. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи. навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2012. 212 с.
11. Василенко Н. Соціальна компетентність: сутність, структура, розвиток. *Нова педагогічна думка*. № 2. 2011. С. 63-65.

12. Вербицький В. В. Формування ключових компетентностей учнів – основне завдання навчального закладу. Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів. Київ. 2013. С. 32-37.

13. Вікова та педагогічна психологія. навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.

14. Волошина С. В. Модель освітнього соціалізувального простору. *Управління школою*. № 25-27. 2015. С. 30-33.

15. Вольнова Л. М. Соціальна психологія: формування компетентності майбутнього фахівця. навч. посіб. для студ. спец. «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота». Київ. 2010. 283 с.

16. Вороніна М. В. Формування соціальної компетентності у вихованців дитячого будинку «Теремок». *Таврійський вісник освіти*. 2011. № 1. С. 59-62.

17. Галіцина Л. Соціальна компетенція як вимір соціальної зрілості. Організаційно-діяльнісна гра для педагогів. *Управління освітою*. 2012. № 20. С. 10-13.

18. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23-30.

19. Гончарова-Горянська М. В. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. № 7-8. 2004. С. 71-74.

20. Єфімов В. Ф. Компетентність як нова якість особистості школяра. *Початкова школа*. №2. 2012. С. 11-18.

21. Данилейко С. І. Шляхи формування соціальної компетентності учнів початкової школи. матеріали III Міжнародної наукової інтернетконференції «Інновації та традиції в сучасній науковій думці». URL: <http://intkonf.org/danileyko-si-shlyahi-formuvannya-sotsialnoyi-kompetentnosti-uchnivpochatkovoyi-shkoli> (дата звернення 12.12.2022).

22. Дивнич Л. Соціалізація дитини з особливими потребами. *Соціальний педагог*. № 2. 2016. С. 34-37.

23. Докторович М. О. Соціальна компетентність: співвідношення наукових категорій. Матеріали ІХ між нар. наук.-практ. конф. «Наука та освіта – 2006». Т. 2. Педагогічні науки. Дніпропетровськ. 2006. С. 81-89.

24. Драч І. І. Компетентність фахівця як теоретична проблема. *Післядипломна освіта в Україні*. 2013. червень. С. 19–21.

25. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2473/1/63-68.pdf> (дата звернення 12.02.2023).

26. Зарубінська І. Б. Формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів (теоретико-методичний аспект). монографія. Київ : КНЕУ, 2010. 348 с.

27. Калашник Ю. О. Соціальний розвиток учня через формування інформаційно-комунікаційної компетентності. *Педагогічна майстерня*. № 10. 2014. С. 8-12.

28. Калініна Н.В. Формування соціальної компетентності як механізм зміцнення психічного здоров'я підростаючого покоління. *Психологічна наука та освіта*. №4. 2011. С.16-19.

29. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах сучасного інформаційного простору. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 6 (37). 2015. С. 37-40.

30. Ковальчук О. В. Формування соціальної компетентності в учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 3 (107). 2021. С. 404-413.

31. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи. монографія. Київ. 2009. 416 с.

32. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы. Київ : ВіРА ІНСАЙТ, 2000. 444 с.

33. Литовченко О. Виховання соціально компетентної особистості в позашкільному навчальному закладі. *Шлях освіти*. № 4. 2009. С. 28-31.

34. Локшина О. І. Становлення компетентнісної ідеї в європейській освіті. Київ : Педагогічна думка, 2009. С. 21–30.
35. Лук'янов І. І. Базові потреби як основа розвитку соціальної компетентності підлітків. *Психологічна наука та освіта*. № 4. 2011. С. 41-47.
36. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів : теорія і технологія. Київ. 2006. 543 с.
37. Мудрик А. Б. Соціальна компетентність особистості: постановка проблеми і теоретичні аспекти дослідження. *Вісник чернігівського національного педагогічного університету*. Вип. 94. № 2. 2011. С. 26-29.
38. Муляр Н. Особливості соціалізації учня початкової школи на уроках «Я у світі». *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип.10. 2014. С. 253-258.
39. Міщанчук Н. Формування соціальної компетентності дитини через дієве партнерство вчителя та учнів. *Історія України. Шкільний світ*. № 39 (727), жовтень 2011. С. 3–6.
40. Московчук О. С. Сутність і структура соціальної компетентності студентів-майбутніх учителів. Особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців соціономічних професій в умовах трансформації суспільства. Монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. С. 158-172.
41. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 09.04.2023).
42. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
43. Освітні технології. Навч. метод посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. Київ : АСК, 2004. 256 с.
44. Остапенко С. А. Зміст і сутність соціальної компетентності студентів філологічних спеціальностей як основа їх професійно-комунікативної діяльності. *Znpkhist*. № 4. 2011. С. 127–130.

45. Павлик Н. П. Компетентність як категорія теорії виховання. *Гуманітарний вісник державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький. 2006. С. 354-357.

46. Павелків Р. В. Вікова психологія. підручник. Вид. 2-е. Київ : Кондор, 2015. 469 с.

47. Пономарьова Г. Ф. Розвиток соціальної компетентності студентів з особливими потребами у виховному процесі вищого навчального закладу. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. № 12. 2015. С. 36-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2015_12_5 (дата звернення 05.05.2023).

48. Проценко О. В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя. Вип. 35 (88). 2014. С. 451-457.

49. Смагіна Т. М. Соціальна компетентність учнів : зміст і структура. *Педагогічна майстерня*. 2011. № 2. – С. 21-24.

50. Смагіна Т. М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 50. 2010. С. 138-142.

51. Соціалізація дітей та учнівської молоді в сучасному освітньому просторі: методичні рекомендації щодо реалізації обласної науково-методичної проблеми. Теоретико-методологічні засади соціалізації дітей та учнівської молоді в сучасному освітньому просторі / уклад. С. О. Моїсеєв, Л. М. Назаренко. КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». Херсон. 2013. 50 с.

52. Тадаєва А. Розвиток соціальної компетентності молодших школярів засобами нових медіа. *Обрії*. 2015. №1 (40). С. 92-95.

53. Тернопільська В.І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження. Монографія. Вид-во ПП «Рута», 2008.

54. Ушкалова Н. Формування соціальної компетентності. *Допомога учням з обмеженими можливостями здоров'я. Дефектолог.* 2011. № 1. С. 11-13.
55. Формування соціальної компетенції старшокласників / упоряд. Ж. М. Сташко. Київ : Шк. Світ, 2011. 128 с.
56. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: науково-методичний посібник. Черкаси, 2014. 76 с.
57. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціальнопедагогічної діяльності: теорія та практика. монографія. Луганськ : Альмаматер, 2006. 320 с.
58. Харченко С. Я. Педагогічні технології в сучасних наукових дослідженнях: досвід та інновації. монографія. Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. 372 с.
59. Холковська І. Л. Соціальна компетентність як умова успішної самореалізації особистості. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* Вип.47. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД». 2016. С. 63-67.
60. Цимбалару А. Компонентно-структурний аналіз поняття «освітній простір». *Пед. науки.* № 7. 2009. С. 44-51.
61. Шахрай В. М. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі. *Соціальні виміри суспільства: збірник наукових праць.* Вип. 11. Київ : Інститут соціології НАНУ, 2008. С. 352-362.
62. Шахрай В. М. Формування соціальної компетентності особистості як умова її якісної взаємодії з суспільством. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка.* №7 (242). Ч. II. 2012. С. 53-59.
63. Шиліна Н. Є. Покоління «зет» та «альфа»: психологічні особливості навчання і виховання. *Znanstvena misel journal.* 2020. №40. С. 36-39.

64. Щекатунова Г. Д. Проектна діяльність у початковій школі. URL: http://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2015/08/proektna_dijalnist_u_rochatkovij_shkoli.doc (дата звернення 11.02.2023).

65. Ярослав Н. С. Никоненко О. П. Психологія молодшого школяра. навч.-метод. посіб. Ніжин. 2005. 166 с.